

գացի: Սաղերու, բաղերու, և փայլուն փետրաւոր մրտիմներու, այլանդակա-
կտուց հաւալըսանց բազմութիւն մը լու-
ղալով խոր ջրին մէջ հանդարտաբար
կ'որսային. մինչդեռ ձեան պէս սպիտակ
տարգալակտուքը (spatule), չորս կամ
հինգ ոտք բարձրութեամբ կռունկը,
ջրլորը, գուռիկը, հողամաղը, ուրիշ
լերկասրունքը՝ որ ինծի նոր տեսակը կ'ե-
րկային՝ կը խաղային, կը թռչտէին, կամ
լճափանց ջրաթաթաւ աւազներուն մէջ
կը քայլէին:

Եռանդուն կամ անգուլթ որսորդ մը
չըլլալովս, (գուցէ այս երկու ըսածս ալ
հոմանիշ ըլլան) չէի կրնար մահ կամ
սոսկումն պատճառել այս հաւուց երամ-
ներուն, որ կարծես թէ միատեղ ժողո-
ված՝ գալուստս կ'ողջունէին: Մինչդեռ
իրենց խումբերէն կ'անցնէի, խեղճ կեն-
դանինները կարգերնին բանալով տեղէ
տեղ աջ ձախ շարժելով՝ դոհ կ'ըլլային,
առանց ամենեկին իմ դիտաւորութեանս
վրայ կասկած մը ունենալու: Այս ամեն
բաներս այնպէս նոր երեցաւ ինծի որ ալ
չուզեցի իրենց վստահութիւնը կորսն-
ցունել, ուստի ջրին ափունքը նստայ ու
առջևս եղած տեսարանը դիտել սկսայ.
Եւ շատ ատեն անցաւ՝ ինչուան որ մտքիս
մէջ որոշեցի որ առաջին ախուր պատին
ես ունենամ՝ ջատ լճին անվրդով ար-
ձագանքները եւրոպական զինուց որոտ-
մամբ խռովելու:

Լճափանց անտառախիտ կողմերն ալ
բնակուած էին ոչինչ ընդհատ իր ջրե-
րէն. կինճեր, ամեն հասակի ու գոյն-
ղգոյն մազերով վիթեր խումբ խումբ
կը թափառէին: Առաջին անգամն էր
որ տեսայ կենդանի մը՝ զոր Արաբքվայրի
կարմիր կով կ'անուանէին, բայց ես
գոմէշի ու յամայրի նմանցուցի, թերեւ
ալ բորողոնի (Bubale) մեծ տեսակ մ'ըլ-
լայ: Ամենաչքեղ փետուրներով թռչուն-
ներ ամեն ճիւղերու վրայ կը դարէին,
անթիւ կապիկներ խմբովին մեզի նայե-
լով այլանդակ ձևերով դէմքերնին կը
ծրամրուկէին: Այսպիսի պարարտ որսեր
անկարելի էր որ նոյն տեղերը զիշատիչ
կենդանիներ չհրաւիրէին:

Եւ յիրաւի շնագայլ և բորենի շատ
կը յաճախեն հոն. մեր առաջնորդքն կը
հաստատէին թէ առիւծ մը անտառէն
դուրս վննտած են, ու մենք ալ 18 ոտք
երկայնութեամբ պիւթոն (օձ) մը ըս-
պաննեցինք: 10-12 ոտք բարձրութեամբ
խիտ խոտեր ճախճախուտ տեղերը կը
ծածկեն, և թաւուտները կը զատեն
լճին սովորական ափունքներէն, ուր
գեղեցիկ մարգագետին մը կը ձևանայ
թանձրամորթ կենդանեաց սեփհակա-
նեալ. որ քանի դէպ 'ի հարաւային
կողմը հեռանանք՝ այնչափ բազմաթիւ
կ'երևան՝ որ շատ չափաւոր միջոցի մը
մէջ մէկ անգամով 150 փղէն աւելի
համբեցի:

ՀԻՆԳ ԾԱՐԱԹ ՕԳԱՊԱՐԿԻ ՄԷՋ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ԱՆԳՂԻԱՅԻՈՑ

ՅԱՓՐԻԿԷ

(Տես էրես 280)

Ճիներա՝ « աշխարհագրական ըն-
« կերութեան յիշատակագրութեանց »
փետրուարի մէջ՝ ոգելից պատասխան
մը հրատարակուեցաւ. որուն մէջ հան-
ճարեղ կերպով ծաղր կ'ըլլուէր Լոն-
տրայու արքունի ընկերութիւնը, ճա-
նապարհորդաց ժողովարանը, և հսկա-
յահրաշ մեռիները:

Սակայն Պարոն Բէգրման իր Կոթա
հրատարակուած, « Զրոյք » գրուածքին
մէջ, բռնադատեց ճիներայի օրագիրը
կատարեալ լռութիւն մը պահելու:
Պ. Բէգրման անձնապէս կը ճանչնար
զտոքոր ֆէրկըսըն ու ինքզինքը երաշ-
խաւոր կ'ընէր իր յանդուգն բարեկա-
մին աներկիւղութեանը:

Միւս կողմանէ նաև տարակուսելու
կարելիութիւնը վերցուեցաւ. Լոնտրա՝
ճամբորդութեան պատրաստութիւննե-
րը կ'ըլլուէին. Լոնի գործատանց յանձն
եղեր էր օդապարիկ գնտին շինութեանը
համար գործածուելի կերպասին պատ-

րաստութիւնը. և բրիտանական տէրութիւնն իսկ տորքոսին օժանդակ՝ «Անվեհեր» ըստած նաւը կու տար փոխադրութեանց համար. որուն նաւապետ կը կոչուէր Բէննէթ:

Մէկէն հաղարումէկ խրախուսանաց ձայներ լսուեցան, հաղարաւոր խնդակցութիւններ յաջորդեցին: Ձեռնարկութեանս մանրավէպը՝ Բարիզու «Աշ» «խարհագրական ընկերութեան» յիշատակագրութեանց մէջ մանրամասնաբար հրատարակուեցան. Պարոն Վ. Սալդը Պրէօնիճանապարհորդութեանց, աշխարհագրութեանց, պատմութեան և հնախօսութեան նոր Տարեգրութեանց մէջ, խիստ նշանաւոր յօդուած մը տպուեցաւ. տորքոսը Վ. Քոննէրի ընդհանուր աշխարհագրութեան օրագրին մէջ հրատարակեալ մանրապատում գրուած մը, յաղթանակաւ ապացուցուց այս ճամբորդութեան կարելիութիւնը, յաջողելուն հաւանականութիւնը, արգելքներուն տեսակը և օգային տեղափոխութեան անհուն առաւելութիւնները. սակայն չուելու տեղոյն նկատմամբ անհաւան գտնուեցաւ, և իբրեւ աւելի յարմար Մասուհաճը կը ցուցնէր, որ Ապիսինիոյ պզտի նաւահանգիստ մըն է, ուսկից մեկնած էր 1768^ն Յակոբ Պրիւս՝ Նեղոսի ակունքը փնտռելու դիտմամբ: Բաց ասկէ յայտնի կերպով կը գովէր տորքոսը Ֆէրկըսընի եռանդուն ոգին, և անոր եռապինդ զրահաւորեալ սիրտը՝ որ այնպիսի ճանապարհորդութիւն մը կրնար մտածել ու կատարելուն ձեռնարկութիւնը փորձել: «Հիւսիսային Ամերիկեան Հանդէսը» աննախանձ սրտով՝ դիտող չեղաւ այս փառաց՝ որ միայն Անգղիոյ պահուած էր. տորքոսին առաջադրութիւնը ծաղրածութեան դարձուց, ու սիրտ տուաւ անոր մինչև Ամերիկա շարունակելու՝ մինչդեռ անանկ աղէկ ճամբուն մէջ էր:

Համառօտիւ ըսելու համար, առանց աշխարհքիս բոլոր օրագիրները թուելու, չեղաւ ուսումնական հաւաքածոյ թերթ մը, սկսեալ «Աւետարանական

«Առաքելութեանց Օրագրէն» մինչև «Աճէրեան և Գաղթականական հանդէսը», «Հաւատոյ Տարածման Տարեգրութիւններէն» մինչև «Եկեղեցական քարոզիչ լրագիրը» որ այս գործը ամենայն մասերովը չպատմէ:

Լոնտրա և բոլոր Անգղիան մեծ գրաւորութիւնք եղան, նախ՝ տորքոսը Ֆէրկըսընի էութեանը իրական կամ մտացածին ըլլալուն վրայ. երկրորդ՝ բուն իսկ այն ճամբորդութեանը վրայ, որ ըստ ոմանց գործադրուէր պիտոր, ըստ այլոց ոչ. երրորդ՝ յաջող թէ անյաջող ելը ունենալուն վրայ. չորրորդ՝ տորքոսը Ֆէրկըսընի դառնալուն հաւանականութեանց կամ անհաւանականութեանց վրայ: Մեծ գումարներու գրաւորութիւններ եղաւ, ինչպէս թէ բանը իպսոմի ձիրնթացից նկատմամբ ըլլար:

Անոր համար ալ առհասարակ դիւրահաւատից, անհաւատից, տգիտաց և գիտնոց աչքը՝ տորքոսին վրան էր. օրուան առիւծն եղաւ՝ առանց բաշ մը հնարելու մտածութիւնն՝ մտքէն անցնելու: Յօժարութեամբ իր ընելու արշաւանքին նկատմամբ ամեն տեսակ տեղեկութիւնները տուաւ: Դիւրին էր իրեն հետ տեսութիւն ընել, և իր բնաւորութեան կերպը՝ ամենաբնական էր: Շատ մը յանդուգն բաղդախնդիրք իրեն դիմեցին, ոչք յօժար էին անոր ձեռնարկածին՝ փառաց ու վտանգներուն մասնակից ըլլալ. սակայն մերժեց անոնց խնդիրքը՝ առանց մերժման պատճառը տալու:

Շատ մը մեքենական գիւտերու գրտիչք՝ մտածելով որ իրենց գիւտերը կրնային օգապարկին ուղղութիւն մը տալու յարմարցուիլ, եկան իրենց գրութիւնը առաջարկեցին: Բայց ինքը և ոչ մէկը ուղեց ընդունիլ: Ով որ իրեն կը հարցնէր՝ թէ այս բանիս նկատմամբ մասնաւոր նոր գիւտ մը գտած էր, երբեք պատասխան մը չէր տար, այլ գործունէաբար իր ճամբորդութեան պատրաստութիւններու հետ կ'ըլլար:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Տոբոլսկի բարեկամը. — Ինչե՞ն սկիզբ եղաւ իրենց բարեկամութեանը. — Տիք Գեորգիոսի 'ի Լոնտրա. — Անակոնոսկի առաջարկութիւն մը, այլ ոչ ապահովեցողիչ. — Քիչ խրատութիւն առած մը. — Ափրիկեան վկայարանութեան մէկ քանի անուններ. — Օղակալարկի մը առաւելութիւնները. — Տոբոլսկի Ֆէրկըստի գաղտնիքը :

Տոբոլսկի Ֆէրկըստը բարեկամ մը ունէր : Ոչ թէ ուրիշ միշտ այլ եւ մը. երկու կատարելապէս հաւասար էակաց մէջ բարեկամութիւն չկրնար ըլլալ :

Բայց թէ որ մէկմէկէ տարբեր յատկութիւններ, յարմարութիւններ ու բնաւորութիւն ունէին, Տիք Գեորգիոսի եւ Սամուէլ Ֆէրկըստը մէկ սրտով մը միայն կ'ապրէին, եւ աս իրենց նեղութիւն մը չէր ըլլար :

Այս Տիք Գեորգիոսի կատարեալ սկովտիացի մըն էր՝ բառին բոլոր նշանակութեամբը, համարձակ, յանդուգն, յամառ : Լատիմպուրկի մօտ՝ Լէյթ քաղաքը կը բնակէր, « Եփեսոսի հին քաղաքին » արժանավայել արուարձան : Երբեմն ձկնորսութեան կը զբաղէր, սակայն ալ աւելի անձնամատն որսորդ մըն էր. եւ այս չէր այնքան զարմանալի Քալետոնիոյ ծննդոյ մը համար, որ միշտ Հայհլէնտ լեռներու վրայ վազելու սովորած էր :

Համբաւաւոր էր իբր ճարտար քարապիւնածիգ. ոչ միայն դանակի մը թիթեղին վրայ գնտակներ կը կիսէր, այլ եւ անանկ երկու հաւասար կէս կը բաժնէր, որ յետոյ կշռելով կարելի չէր նշանելի տարբերութիւն մը գտնալ :

Քէննըտիին կերպարանքը շատ կը յիշեցնէր Հալլէրթ Կլէնտինինինինը, անանկ ինչպէս Ուոդը Աքթ « Մենաստանին » մէջ նկարագրած է. հասակը՝ վեց անգղիական ոտքէն աւելի էր. շնորհալի եւ աշխոյժ՝ Հէրքիւլէսի պէս ուժով կ'երևնար. երեսը արեւէն աղէկ սևցած, աչքերը վառվռուն ու սև, բնական եւ հաստատուն համարձակութիւն մը, միով բանիւ բոլոր իր անձին վրայ

անանկ աղէկ ու հաստատուն բան մը կը կարգացուէր, որ ամենուն սիրտը իրեն կը գրաւէր :

Այս երկու բարեկամը Հնդկաստան ծանօթացան մէկմէկու, երբ երկուքն ալ մի եւ նոյն զօրաց գնդին մէջ կը գտնուէին. մինչդեռ Տիք վազրին եւ փղին որսորդութեան կը զբաղէր, Սամուէլ բոյս ու միջատ կ'որսար. ամեն մէկը իր տեսակին մէջ փորձ կրնար զուրցուիլ, ու տոբոլսկի խուզարկութեանց տակ ինկան շատ մը հազուադիւտ տուններ, որոնց մէկին արժէքը մէկ զոյգ ծանիւրէն վար չէր մնար :

Այս երկու երիտասարդները երբեք մէկմէկու կեանքը խալսելու առիթ չունեցան, եւ ոչ ալ ինչեւիցէ ծառայութիւն մը իրարու ընելու : Ասոր համար իրենց բարեկամութիւնն ալ անայլայլելի եղաւ : Ճակատագիրը երբեմն մէկ մէկէ հեռացուց, սակայն համակրութիւնը միշտ միացուց զիրենք :

Անգղիա դառնալէն ետքը, տոբոլսկի երկայն արշաւանաց պատճառաւ շատ անգամ բաժնուեցան մէկմէկէ. սակայն դառնալուն պէս, անվրէպ կ'երթար՝ իր բարեկամ սկովտիացիին, ոչ թէ հիւրընկալուելու անկէ, այլ քանի մը շաբաթ ինքզինքը անոր նուիրելու շնորհքն ընելու :

Տիք անցածները կը զուրցէր, Սամուէլ ապագան կը պատրաստէր, մէկը դէպ յառաջ կը նայէր, միւսը դէպ ետը : Ասկէ՝ Ֆէրկըստի ոգիքը միշտ խռովեալ, կատարեալ խաղաղ ընդհակառակն քէննըտիինը :

Տոբոլսկի թիպէդ ճամբորդութեանէն ետքը, երկու տարի ամբողջ առանց նոր արշաւաններու վրայ խօսելու անցուց : Տիք գուշակեց որ անոր թափառական ոգին, անոր բաղդախնդիր ախորժը՝ հանդարտած էր : Ասոր համար շատ դո՛հ էր. վասն զի կը մտածէր որ այդ բանը օր մը գէշ կերպով պիտոր լմնար. որչափ ալ սովորած ըլլայ մէկը մարդ տեսնելու, անվտանգ կարելի չէ ճանապարհորդել մարդակերաց ու գազանաց մէջ. անոր համար քէննըտի

խորհուրդ կու տար Սամուէլի ալ հանգ-
չելու, որովհետեւ արդէն գիտութեան
յառաջագիմութեանը համար շատ բան
բրած էր, և ալ շատ մարդկային երախ-
տագիտութեանը համար:

Այս խօսքերուն տղքորը պատաս-
խան չէր տար. խորհող կը մնար, յե-
տոյ գաղտուկ հաշիւներ կ'ընէր, ամ-
բողջ գիշերներ թիւեր գրելով կը զբա-
ղէր, և նաև նոր անսովոր մեքենայներ
փորձելու հետ կ'ըլլար, որոնք ոչ ոք
կրնար ըմբռնել: Յայտնի կը տեսնուէր
որ իր ըղեղին մէջ մեծ մտածութիւն
մը կ'եփէր:

— Ի՞նչ արդեօք կրնայ ըլլալ իր մտաց
խորհուրդը, հարցուց ինքնիրեն ֆէն-
նըտի, երբ իր բարեկամը յունուար ամ-
սուն մէջ հրաժարեցաւ իրմէն Լոնտրա
երթալու համար:

Առաւօտ մը «Տէյլի թէլէկրաֆին»
յօդուածը կարդալով գաղտնիքը հաս-
կըցաւ:

— Վա՛շ, կանչեց: Խենդը, անմիտը.
Ափրիկէն՝ օդապարիկով քալել անց-
նիլ: Այս միայն պակաս էր: Ահա ու-
րեմն ինչ էր իր երկամեայ մտածու-
թիւնը:

Այսչափ զարմացական կէտերուն
տեղը՝ նոյնչափ բռնցի հարուած երեւա-
կայեցէք՝ ինչպէս պէտք է ուժով գլխուն
զարկած, եթէ կ'ուզէք զաղափար մը
ունենալ ինչ կերպով և ինչ ձևերով
արտաբերած ըլլայ բարեսիրտ Տիքը այս
խօսքերը:

Երբ իր սենեկապան՝ պառան Էլս-
բէթ, իրեն զուրցեց թէ այն՝ խաբէու-
թիւն մը կրնար ըլլալ:

— Է՛հ, մէկ զի գնա, պատասխանեց,
ես իմ մարդս չեմ ճանչնար: Միթէ այդ
ամենը իրմէն չէ մի: Օդուն մէջ ճանա-
պարհորդել: Ահաւասիկ հիմա արծիւ-
ներու ալ նախանձորդ կ'ելլէ: Ո՛հ, ան-
շուշտ. այդ պիտոր չըլլայ. գիտեմ ինչ-
պէս պէտք է արգիլեմ: Եւ եթէ իրեն

թողու ըլլային, օր մըն ալ դէպ 'ի լու-
սին ճամբորդելու կ'ելլէր:

Նոյն գիշերը ֆէննըտի, կէս մը խռո-
վեալ, կէս մը զայրացած, երկաթուղ-
ւոյն ընդհանրական կայանքը շոգէկառք
կը մտնէր, ու յաջորդ օրը Լոնտրա կը
հասնէր:

Երեք քառորդ ետքը, տղքորին տա-
նը դրան առջևը՝ կառքէ մը վար իջաւ,
Սոնօ սքոռէր, Կրիք սյորիյ. սանդղե-
րէն վեր ելաւ, ու դրան հինգ բռնցի հա-
րուած տալով իր գալուստը իմացուց:

Նոյն իսկ ֆէրկըսընն էր որ եկաւ
բացաւ:

— Տիք. կանչեց առանց շատ զարմա-
ցում մը ցուցնելու:

— Նոյն ինքն Տիք, պատասխանեց
ֆէննըտի:

— Ի՞նչ, սիրեցեալդ Տիք, դուն Լոն-
տրա՞ գաս ձմեռնային որսորդութեանց
ժամանակ:

— Այո, ես 'ի Լոնտրա:

— Ի՞նչ ապա ընելու կու գաս:

— Չլսուած խենդութեան մը գէմն
առնելու կու գամ:

— Խենդութիւն մը, ըսաւ տղքորը:

— Իրաւ է ինչ որ կը զուրցէ օրա-
գիրս, ըսաւ ֆէննըտի «Տէյլի թէլէ-
կրաֆին» թիւը անոր ձեռքը տալով:

— Ա՛հ, աս է ըսածդ: Այս օրագիր-
ները շատ անխոհեմ են: Բայց նստէ
քիչ մը, սիրեցեալդ Տիք:

— Չեմ ուզեր նստիլ: Հաստատուն
կերպով ուրեմն միտքդ դրած ես այս
ճամբորդութեանս ձեռք զարնելու:

— Անտարակոյս, պատրաստութիւն
ներս աղէկ առաջ կ'երթան, և...

— Ո՛ւր են քու այդ պատրաստու-
թիւններդ. որ կտոր կտոր ընեմ: Ո՛ւր
են որ պատառ պատառ կտրտեմ:

Բարի Սկովաիացիին կիրքը կը սկսէր
յիրաւի շարժել:

Կը շարունակուի: